

Kontroll – märkning av hälsokostprodukter 2012

**Utförd av
Miljökontoret i
Jönköpings kommun**

Skriven av Jessica Svensson 2013-10-01

Inledning

Hälsokostprodukter finns att köpa på många ställen, t ex på apotek, i hälsokostbutiker, vanliga livsmedelsbutiker, träningslokaler och via internet. Ofta används hälsobudskap i form av t.ex. text eller bilder på förpackningar, hyllkantsetiketter och i reklam för olika hälsokostprodukter. Det som står på eller i samband med en produkt får inte på ett avgörande sätt vilseleda konsumenten, d.v.s. vara sådan att den skulle kunna ge ett missvisande eller felaktigt intryck av livsmedlet i något avseende. Ett livsmedel får aldrig tillskrivas egenskaper det inte har.

Delar av den planerade livsmedelskontrollen i Jönköpings kommun bedrivs i projektform. Ett av projekten som genomfördes under 2012 var ”kontroll - märkning av hälsokostprodukter”. Planen var att 20 olika verksamheter skulle besökas. De besökta verksamheterna och granskade produkter är listade i bilaga 1, där även resultatet från kontrollerna framgår. De kategorier av hälsokostprodukter som granskats är ”kosttillskott” och ”livsmedel för särskilda näringsändamål (SÄR-NÄR)”. När det gäller livsmedel för särskilda näringsändamål så har enbart granskning skett av produkter som faller inom kategorin ” livsmedel för viktminskning”.

Bakgrund

Hälsokostprodukter delas in i olika kategorier och i det här projektet har vi valt att titta på två av kategorierna; ”kosttillskott” och ”livsmedel för särskilda näringsändamål (SÄR-NÄR)”. När det gäller livsmedel för särskilda näringsändamål (SÄR-NÄR) så delas dessa sedan in ytterligare i mindre undergrupper och där har vi valt att enbart titta på ” livsmedel för viktminskning”.

Eftersom hälsokostprodukter är livsmedel skall de märkas i enlighet med de allmänna märkningsreglerna. Därtill finns det föreskrifter med märkningskrav som endast gäller specifikt för de olika kategorierna av produkter.

Kosttillskott

Kosttillskott räknas som ett livsmedel och regleras av livsmedelslagstiftningen. Med kosttillskott avses livsmedel som:

- är avsedda att komplettera en normal kost,
- utgör koncentrerad källa för näringsämnen eller andra ämnen med näringsmässig eller fysiologisk verkan, var för sig eller tillsammans, och
- tillhandahålls i avdelade doser, d.v.s. i form av kapslar, pastiller, tabletter, piller eller liknande, portionspåsar med pulver, ampuller med vätska, droppflaskor eller andra liknande former av vätskor eller pulver som är avsedda att intas i små uppmätta mängder.

Livsmedel för särskilda näringsändamål, SÄR-NÄR

Livsmedel för särskilda näringsändamål, ibland förkortat sär-när, skiljer sig från övriga livsmedel på så sätt att de har en särskild sammansättning eller har tillverkats med hjälp av en speciell metod. Dessa livsmedel är avsedda för dem som behöver en speciell kost.

Livsmedel för särskilda näringsändamål omfattar följande produktgrupper (kategori med fet stil är den grupp som detta projekt har varit inriktat mot):

- Modersmjölk ersättning och tillskottsning
- Barnmat, exempelvis gröt, välling och puréer
- **Vissa livsmedel för viktminskning**
- Livsmedel för speciella medicinska ändamål
- Natriumfattiga livsmedel
- Glutenfria, laktosfria och andra "fri från"-livsmedel
- Livsmedel för idrottare
- Livsmedel för diabetiker
- Övriga livsmedel för särskilda näringsändamål (livsmedel som inte hör till någon av ovanstående grupper)

Viktminskningsprodukter

Produkter för särskilda näringsändamål som är avsedda för viktminskning, det vill säga bantningsprodukter, är livsmedel med lågt eller mycket lågt energiinnehåll.

Bantningsprodukter delas in i tre grupper:

1. Komplet kostersättning för vikt kontroll, LCD (low calorie diet)
2. Måltidsersättning för vikt kontroll, LCD
3. Livsmedel med mycket lågt energiinnehåll, VLCD (very low calorie diet)

1. Komplet kostersättning för vikt kontroll, LCD

Begreppet komplett kostersättning för vikt kontroll avser livsmedel som ersätter hela dagsbehovet av näring. Energiinnehållet får inte understiga 3360 kilojoule (800 kilokalorier) och inte överstiga 5040 kilojoule (1200 kilokalorier) per dagsration.

2. Måltidsersättning för vikt kontroll, LCD

Måltidsersättning för vikt kontroll är livsmedel som ersätter en eller flera, men inte alla, måltider under en dag. Energiinnehållet får inte understiga 840 kilojoule (200 kilokalorier) och inte överstiga 1680 kilojoule (400 kilokalorier) per måltid.

3. Livsmedel med mycket lågt energiinnehåll, VLCD

VLCD är livsmedel med mycket lågt energiinnehåll som ersätter samtliga dagliga måltider. Enligt sammansättningskraven får energiinnehållet inte understiga 1880 kilojoule (450 kilokalorier), och inte överstiga 3350 kilojoule (800 kilokalorier).

Läkemedelsklassificering

Gränsen mellan livsmedel och läkemedel är ibland svår att se. Produkterna kan många gånger innehålla samma verksamma substans. Det är läkemedelsverket som avgör om en produkt klassas som läkemedel eller inte. Förutom varans egenskaper är det även säljarens avsikt med den utbudna varan som är avgörande för klassificeringen. Till läkemedel klassas alltså även sådana produkter som inte har någon effekt men där säljaren påstår att det finns en effekt. Påståenden om att förebygga, behandla eller bota en sjukdom är medicinska och får alltså inte användas för livsmedel. Även ingående ingredienser har betydelse för bedömningen.

Syfte

Projektets syfte var att kontrollera hur märkningslagstiftningen följs och att genom kontroller i denna typ av verksamheter få ett bättre grepp om hur vissa produkter marknadsförs ut mot konsument. Syftet var också att öka kunskapen inom aktuella kontrollområden bland berörda handläggare på förvaltningen samt att skapa goda förutsättningar för likartade bedömningar.

Metod

Delar av den planerade livsmedelskontrollen i Jönköpings kommun bedrivs i projektform. Ett av projekten som genomfördes under 2012 var "kontroll - märkning av hälsokostprodukter". Planen var att 20 olika verksamheter skulle ingå i projektet.

Projektet startade med att en projektplan togs fram. Vilka objekt som skulle ingå i projektet bestämdes vid den årliga verksamhetsplaneringen i slutet av år 2011. Innan projektuppstart hade projektledaren en kortare genomgång i ämnet med projektgruppen där man gick igenom aktuell lagstiftning, saker att tänka på och de kontrollpunkter som skulle ingå i projektet. Objekten fördelades på inspektörerna och olika problemställningar har diskuterats löpande.

Kontrollmetoden som användes var revision. Tre livsmedelsinspektörer genomförde kontrollerna. Alla kontroller har varit förannmälda och ägde rum under v.47-49 2012. Delar av kontrollen har skett på plats i verksamheten medan andra delar har skett på miljökontoret. Den kontroll som skett på kontoret är de delar som berör märkning av produkter. Vid kontrollen i verksamheten valdes (om möjligt) en kosttillskottsprodukt ut samt en produkt för särskilda näringsändamål som är avsedd för viktminskning. Om inte den ena typen av produkt fanns så valdes två av den andra sorten istället. En första granskning av produkterna gjordes i butiken och därefter valdes i första hand produkter med närings- och hälsopåståenden ut. En spridning över så många olika leverantörer som möjligt har eftersträvat. Foto har tagits på produkternas förpackningar och eventuellt på hyllkantsetiketter och annan märkning i form av t.ex. reklam eller information om produkten som finns i anslutning till försäljningen. Därefter genomfördes resterande kontroll av märkning på kontoret. När det gällde kontrollpunkterna "spårbarhet" och "övrigt" gjordes denna kontroll på plats genom samtal med personal samt kontroll av aktuella dokument.

All märkning har inte granskats utan fokus har legat på kontroll av obligatorisk märkning enligt följande punkter:

- Märkningen enligt de generella märkningsreglerna
- Specifik obligatorisk märkning av kosttillskott enligt LIVSFS 2003:9
- Specifik obligatorisk märkning av produkter för särskilda näringsändamål som är avsedda för viktminskning enligt LIVSFS 2000:14
- Specifik obligatorisk märkning av produkter för särskilda näringsändamål som är avsedda att användas i energibegränsad kost för viktminskning enligt SLVFS 1997:30
- Näringsvärdesdeklaration

Vid planeringen av projektet skulle även närings- och hälsopåståenden granskas men detta har utelämnats på grund av tidsbrist.

Vid kontrollerna användes en checklista som har utgått ifrån ”Livsmedelsverkets rapporteringsformulär för kontrollresultat”. Kontrollen begränsades till ett par kontrollpunkter enligt följande:

- 12.1 Information – redlighet föreskrivna märkningsuppgifter
- 12.2 Information – redlighet vilseledning
- 12.3 Information - hälsorisk
- 12.5 Information - övrigt
- 13.2 Spårbarhet - övrigt
- 15.1 Övrigt

Efter utförd kontroll skrevs en kontrollrapport med resultatet med/utan avvikelse som skickades till verksamheten. Avvikelse är sådant vi kan finna rättsligt stöd för. En bedömning gjordes om avvikelse behövde följas upp inom kort eller om det kunde vänta till nästa ordinarie kontroll. Projektet var avgränsat till att bara beskriva ett första besök i verksamheterna och därför har eventuella uppföljningar, återbesök och liknande lämnats utanför denna rapport.

Resultat

Planen var att utföra kontroll på 20 olika verksamheter. En verksamhet föll bort då den upphört med sin verksamhet och på en annan verksamhet kontrollerades enbart hälften av de tänkta punkterna då resterande inte var aktuella.

Vid kontroll i de 19 verksamheterna konstaterades totalt 13 avvikelser. Dessa var fördelade på 11 anläggningar. I bilaga 1 sammanfattas besökta anläggningar, granskade produkter och typ av avvikelse om sådana uppmärksammats. I tabell 1 nedan sammanfattas inom vilka kontrollpunkter avvikelser uppmärksammades. I samma tabell finns även exempel på brister som ger avvikelse inom respektive kontrollpunkt.

Kontrollpunkt	Antal avvikelser	Exempel på brister
12.1 Information – redlighet föreskrivna märkningsuppgifter	3	Föreskrivna märkningsuppgifter saknas eller är dolda.
12.2 Information – redlighet vilseledning	8	Konsumenten vilseledas av märkningsuppgifterna på ett <u>avgörande sätt</u> . Felaktiga närings- eller hälsopåståenden. Information på hyllkantsetiketter överensstämmer inte med information på förpackning. Enheter anges på ett felaktigt sätt. Beteckningar är felaktiga/otydliga.
12.3 Information - hälsorisk	2	Märkningsuppgifter finns eller saknas som kan medföra att livsmedel kan vara hälsofarligt för en konsument att äta. Allergener är inte deklarerade. Istället för att skriva ”rekommenderat <u>dagligt</u> intag” står

		det enbart ”rekommenderat intag”.
12.5 Information - övrigt	-	Rutin för kontroll av att märkningen är korrekt saknas.
13.2 Spårbarhet - övrigt	-	Livsmedelsföretagaren vet inte varifrån inkommande produkter kommer eller till vem produkter har levererats (leverantörens/mottagarens namn och adress). Information om t.ex. leveransdatum och mängd kan inte redovisas.
15.1 Övrigt	-	Livsmedelsföretagaren har inte lämnat korrekta uppgifter för registrering av anläggningen eller meddelat större organisations- eller verksamhetsförändringar.

Tabell 1 – Antal avvikelser fördelat inom de olika kontrollpunkterna samt exempel på brister som leder till avvikelse inom de olika områdena.

Diskussion och slutsats

När det gäller verksamheternas egna interna kontroller uppmärksammades inga avvikelser. De brister som uppmärksammades ligger framförallt i produkternas märkning. Exempel på sådant som gett avvikelse vid kontrollen har varit felaktigheter i näringsvärdesdeklarationen där ämnen har saknats, enheter angivits på fel sätt, procent av RDI (rekommenderat dagligt intag) har saknats etc. Andra exempel på sådant som gett avvikelse är att beteckningar har varit utformade på fel sätt eller varit otydlig, information har saknats i anslutning till produkters beteckning, ingrediensförteckningen har inte gått att läsa, produkter har innehållit allergener men dessa har inte deklarerats på ett korrekt sätt i ingrediensförteckningen etc. När det gäller övrig information i anslutning till försäljningen av produkten så har det vid några kontroller uppmärksammats att information på hyllkantsetiketter inte överensstämmer med information på själva produkten.

Verksamheterna gör egna enklare kontroller gällande datummärkning etc. men har i övrigt generellt sett inte gjort några kontroller vad som finns och inte finns i medföljande information på förpackningar, reklamblad, hyllkantsetiketter etc. Det svaret som vi ofta fick var att denna kontroll skulle ske centralt i företaget.

Det är enbart en verksamhet som på egen hand utformar sin märkning. För övriga verksamheter köps alltid färdigmärkta produkter in centralt ifrån. Ingen av de besökta verksamheterna förpackar livsmedel på egen hand i Jönköpings kommun.

När det gäller kontrollområdet spårbarhet så uppmärksammades inga avvikelser. Verksamheterna hade bra förteckningar över inleveranser och lagerstatus. Det fanns med andra ord ett fungerande system för ev. återkallanden och produktreklamationer.

Syftet med att utföra tillsynen i projektform under en avgränsad tid var att kontrollen skulle bli mer effektiv och bedömningarna så lika som möjligt. Diskussioner om bedömningar har förekommit under projektets gång. Dessa diskussioner har ofta resulterat i att inspektörerna gemensamt har fattat beslut kring hur bedömningen i sakfrågan ska göras. Diskussionerna har troligtvis lett till att kontrollen blivit mer effektiv och enhetlig. En kompetenshöjning inom området hälsokostprodukter bland

inblandade inspektörer har också varit en positiv konsekvens som deltagandet i projektet har lett till.

En lärdom vi tar med oss framöver är att liknande projekt behöver tidsbegränsas ytterligare. Det har tagit mycket mer tid i anspråk än vad vi kunde föreställa oss när vi startade och när verksamhetsplaneringen för 2012 gjordes. Vi hann inte med det vi skulle enligt projektplanen och har fått utelämna vissa delar under projektets gång. Projektet har dragit ut på tiden alldeles för mycket och fått färdigställas när tillfälle har funnits under 2013 års verksamhetsår.

Bilaga 1

Sammanställning över besökta anläggningar, granskade produkter och typ av avvikelse

Produktnamn	Produkt-kategori	Tillverkare/förpackare/säljare	Anläggning	Avvikelse	Kontrollpunkt	Notering
Allévo High Protein	Viktminskning (LCD)	Cederroth	Apotek Hjärtat City Gross	På hyllkantsetiketten står att produkten innehåller 200 kcal per portion, enligt förpackningen innehåller en portion 220 kcal.	12.2 Information – redlighet vilselledning	Kalium är angivet i g, ska vara i mg.
Allévo Low Calorie Bar	Viktminskning (LCD)		Apoteket Rosenlund	Natrium saknas i näringsvärdesdeklarationen.	12.1 Information – redlighet föreskrivna märkningsuppgifter	
B-Active	Kosttillskott	Apoteket AB	Apoteket A6 center	ok		
Barn Vital	Kosttillskott	Alpha Plus	Life A6	ok		
Berocca Boost	Kosttillskott	Bayer AB	Cura Apoteket – ICA Maxi	ok		
Colizin	Kosttillskott	Medica Clinical Nord Sverige AB	Medica Clinical Nord Sverige AB	Skriver ”sötad med extrakt från stevia”. Ej ok. Ska stå Steviolglykosider. I anslutning till beteckningen ska det stå ”innehåller sötningsmedel” – detta saknas.	12.2 Information – redlighet vilselledning	
D-vitamin hallon	Kosttillskott	Apoteksgruppen	Apoteket Ugglan	ok		
D-vitamin Olja	Kosttillskott	Dunmedic AB	Kronans droghandel Gränna	ok		

Produkt namn	Produkt- kategori	Tillverkare/förpackare/ säljare	Anläggning	Avvikelse	Kontrollpunkt	Notering
Easy Diet	Viktninskning (LCD)	Leader Foods Oy	Life A6	Innehåller ej någon linolsyra - måltidsersättning för viktkontroll ska innehålla minst 1 g. Innehåller inte minst 30 % av vissa vitaminer och mineraler.	12.2 Information – redlighet vilselledning	
Fitmeal (choklad)	Kosttillskott	Alpha Plus	Yoga & Näringscenter Jönköping	Står endast ”Rekommenderat intag”, ska stå att det är ”Rekommenderat dagligt intag”	12.3 Information - hälsorisk	
Gerimax Daglig Energi	Kosttillskott	Axellus AB	Naturlig Hälsa	Vissa enheter anges i mcg istället för µg.	12.2 Information – redlighet vilselledning	Enhet på koppar är angivet som mg – ska vara µg.
Gevita Ingefära	Kosttillskott	Gevita EuroPharma Sverige AB	Cura Apoteket – ICA Maxi	ok		
Holistic Glutamin	Kosttillskott	Holistic Sverige AB	Yoga & Näringscenter Jönköping	ok		
Krom	Kosttillskott	Apotek Hjärtat	Apotek Hjärtat City Gross	Hyllkantsetikett säger ”motverkar överdrivet sötsug”, detta påstående finns inte med på förpackningen.	12.2 Information – redlighet vilselledning	
Krom	Kosttillskott	Apoteket AB	Apoteket Ekorren	ok		
L-Argiplex man	Kosttillskott	Medica Clinical Nord Sverige AB	Medica Clinical Nord Sverige AB	ok		
Membrasin	Kosttillskott	Tillverkare: Aromtech Oy (Finland) Marknadsförs: Bringwell Hela Pharma (Sverige)	Apoteket Hjärtat (City)	ok		

Produkt namn	Produkt- kategori	Tillverkare/förpackare/ säljare	Anläggning	Avvikelse	Kontrollpunkt	Notering
Modifast LCD jordgubb	Viktninskning (LCD)	Ägs av: Nutrition & Santé (Frankrike) Distribueras av: Impolin AB (Sverige)	Apoteket Hjärtat A6	% av RDI saknas för vitaminer och mineraler i näringvärdesdeklarationen. I beteckningen används uttrycket ”viktninskning” istället för ”viktkontroll”.	12.1 Information – redlighet föreskrivna märkningsuppgifter 12.2 Information – redlighet vilselledning	
Modifast lunchtime cereal bar, chokladsmak	Viktninskning	Ägs av: Nutrition & Santé (Frankrike) Distribueras av: Impolin AB (Sverige)	Apoteket Sesam	ok		
Modifast lunchtime caramel bar,	Viktninskning	Ägs av: Nutrition & Santé (Frankrike) Distribueras av: Impolin AB (Sverige)	Apoteket A6 center	ok		
Multi-tabs Kvinna	Kosttillskott	Tillverkare: Ferrosan A/S (Danmark) Marknadsförs: Ferrosan AB (Sverige)	Apoteket Hjärtat A6	ok		
Multivitamin Kvinna	Kosttillskott	Apoteksgruppen	Apoteket Rosenlund	ok		Enhet på koppar är angivet som mg – ska vara µg.
NOKA Milkshake Blueberry	Viktninskning (LCD)	Scandinavian Health & Beauty AB	Naturlig Hälsa	Beteckning fel. Har skrivit ”kombinerad kostersättning- och måltidsersättning för viktninskning”. Ska vara antingen eller (ej kombinerad).	12.2 Information – redlighet vilselledning	

Produktnamn	Produkt-kategori	Tillverkare/förpackare/säljare	Anläggning	Avvikelse	Kontrollpunkt	Notering
Nutrilett Hunger Control Drink	Viktminskning (LCD)	Axellus AB	Apoteket Hjärtat (City)	<p>Ingrediensförteckningen skymms av ett påklistrat sugrör</p> <p>I beteckningen används uttrycket ”viktminskning” istället för ”viktkontroll”.</p>	<p>12.1 Information – redlighet föreskrivna märkningsuppgifter</p> <p>12.2 Information – redlighet vilseledning</p>	
Omega-3 (flytande)	Kosttillskott	Apoteket AB	Apoteket Ryhov	ok		
Omega-3 (kapslar)	Kosttillskott	Apoteket AB	Apoteket Vakten A6	ok		
Original Silicea	Kosttillskott	<p>Tillverkare: Anton Hübner GmbH & Co (Tyskland)</p> <p>Marknadsförs: Octean AB (Sverige)</p>	Apoteket Ugglan	ok		
Orka Dietform	Viktminskning (VLCD)	Great Earth Scandinavia AB	Hälsokraft	<p>Innehåller allergener som ligger under en egen rubrik under ingrediensförteckningen (råvaror med innehåll av...). Dessa ska även deklarerars i själva ingrediensförteckningen men görs inte.</p> <p>Selleri finns med i näringsvärdesdeklarationen men inte i ingrediensförteckningen. Detta är en allergen som ska deklarerars.</p>	12.3 Information - hälsorisk	

Produkt namn	Produkt- kategori	Tillverkare/förpackare/ säljare	Anläggning	Avvikelse	Kontrollpunkt	Notering
Pikasol FlexSystem	Kosttillskott	Axellus AB	Kronans droghandel Gränna	ok		Enhet på koppar är angivet som mg – ska vara µg.
Priorin	Kosttillskott	Bayer AB	Apoteket Nyponet	ok		
Redasin	Kosttillskott	Tillverkare: Hankintatukku Oy (Finland) Marknadsförs: Biosan AB (Sverige)	Hälsokraft	ok		
			Sjukhusapoteket Jönköping			Sjukhusapoteket har inga livsmedel annat än ersättning till nyfödda. Kontroll av märkning ej aktuell.
			Xtravaganza viktcenter AB			Stängt/lagt ner 2012-11-23. Kontroll av märkning ej aktuell.

Besöksadress Juneporten, Västra Storgatan 16, Jönköping. Tfn 036-10 50 00. Fax 036-10 77 86
miljo@jonkoping.se

**JÖNKÖPINGS
KOMMUN**